

ƏDƏBİYYATIN TƏDRİSİNDƏ EPİK ƏSƏRLƏRİN ÖYRƏNİLMƏSİNİN SPESİFİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ (V-XI sinif materiallarının əsasında)

Epik əsərlər məktəbdə ədəbiyyat kurikulumunun mühüm hissəsini təşkil edir. Epik əsərlər bütün təhsil illərində öyrənilir. Ədəbi növlər içərisində epik növdə olan əsərlər vasitəsilə şagirdləri həyat haqqında düzgün məlumatlandırmaq daha əlverişlidir. Məktəblilərin düşüncələrini, ağıllarını aydınlaşdırmaq, əxlaqını inkişaf etdirmək, onlarda ən vacib keyfiyyət olan milli-mənəvi xüsusiyyətləri və vətənpərvərlik hissələrini formalaşdırmaq üçün məhz epik əsərlərin düzgün tədrisi təşkil edilməlidir. Müxtəlif siniflərdə bu əsərlərə yanaşma fərqləri uşaqların yaşı və idrak qabiliyyətləri ilə əlaqələndirilir.

Ədəbiyyat fənn kurikulumunda ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üzrə tədrisi nəzərdə tutulmuş epik əsərlər və onların vasitəsi ilə şagirdlərin qazanmalı olduqları bilik və bacarıqları nəzərdən keçirək:

V sinifdə şagirdlər nəqli və təsviri xarakterli bədii nümunələr əsasında oxunun təşkili yollarını, əsərin ideya və məzmununu müəyyən etmək üsullarını, obrazların xüsusiyyətlərinin təyin edilməsini, əsərin hissələri və onların arasındakı əlaqəni, nəqletmənin xüsusiyyətlərini öyrənirlər. Müəllim əsərin tam qavranılmasını təmin etmək üçün onun nəqli və ya təsviri xüsusiyyətlərinin nə demək olduğunu nümunələr əsasında başa salmalıdır. Oxuya hazırlıq mərhələsində şagirdin fikrini bir yerə cəmləməsi, qeydlər etməsi üçün hazırlıq aparmaq, əsərin adının onda doğurduğu təəssüratı bölüşmək faydalıdır. Oxu zamanı şagirdlərin yeni tanış olduğu məndəki hadisələrə bənzər əhvalatlara əvvəl də rast gəliblərsə bunu araşdırmaq, əlaqələndirmək, əsəri oxuduqca sonrakı hadisələr haqqında fərziyyələrin irəli sürülməsinə şərait yaratmaq lazımdır. Eyni zamanda, şagird bu prosesdə artıq əsəri nə üçün oxuduğunu anlamalıdır. Oxudan sonrakı mərhələlərdə şagirdlər artıq yazıcının oxucusuna çatdırmaq istədiyi fikri anlamalıdır. Bunun üçün müəllim də əsas fikrin ifadəsi üçün tapşırıqlar verməlidir. Uşaqların əsərdən əldə etdikləri qənaətlər onların dünyagörüşünün genişlənməsinə və öyrəndiklərinin əhəmiyyətini dərk etmələrinə kömək edir.

V sinif proqramına sinifdən xaric oxu materialları ilə birlikdə otuzadək epik əsər daxil edilmişdir.

VI sinifdə şagirdlərin sərbəst şifahi və yazılı nitq bacarıqları, mühakimə xarakterli rəyləri inkişaf etdirilir. Epik növə aid proqrama daxil edilmiş otuzdan çox nümunə əsasında şagirdlər təsviri-nəqli bədii əsərləri, onların oxşar və fərqli cəhətlərini, əsərlərin quruluşunun və hissələrinin, bu hissələr arasında ardıcılığın və elementlərinin müəyyən edilməsini, obrazlar, onların başlıca xüsusiyyətlərini, əsərin ideyasını müəyyən etməyi öyrənirlər.

VII sinifdə məktəblilərin aşağı siniflərdə əldə etdikləri bilik və bacarıqlar daha da dərinləşir, bədii təsvir və ifadə vasitələri, onlar yeni janrlar, əsərin hərtərəfli təhlili ilə bağlı zəruri bacarıqlar qazanırlar. VII sinif ədəbiyyat kurikulumunda da mövzular əsasən tematik prinsip əsasında qruplaşdırılır. “Vətən sevgisi, qəhrəmanlıq səhifələri”, “Mənəvi dəyərlər, həmişəyaşar hikmətlər”, “Uşaq aləmi, uşaq taleyi”, “Təbiətə vurğunluq, təbiətə sevgi” bölmələrində müvafiq əsərlər vasitəsi ilə epik əsərin oxusu, məzmunu və təhlili üzrə işlər-əsrin hissələrinə ad verib, planın tərtib olunması, əsərin ideyasının, başlıca problemin müəyyənəşdirilməsi, obrazların səciyyəsi, bədii-təsvir vasitələrinin tapılması və s. məsələlər üzrə iş aparılır.

Bundan əlavə VII sinifdə sinifdən xaric oxu materialları bölməsində də 8 epik əsərin oxunması nəzərdə tutulmuşdur.

Təhsil Qanununa uyğun olaraq icbari təhsilin IX sinifdə bitməsi ilə bağlı olaraq VIII-IX siniflərin proqram və dərsləkləri əvvəlki siniflərdəki dərsləklərdən fərqli prinsip əsasında tərtib edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün ədəbiyyat fənn kurikulumunda VIII-IX siniflərdə fənnin məzmununa yeni yanaşmanın zəruriliyi xüsusi qeyd edilir: “VIII-IX siniflərdə ədəbiyyatın qədim dövrlərdən bugünə qədər keçdiyi inkişaf yolunun izlənməsi nəzərə alınır, Bu, IX sinifdə ümumi orta təhsilin tamamlanmasından və kurikulumun tələblərindən irəli gəlir” [1]. Buna görə də IX sinfi bitirənlərin bir qisminin öz təhsilini sonrakı pillədə (X-XI siniflər) davam etdirməyəcəyi nəzərə alınmış, VIII-IX siniflərdə proqram mövzuları əvvəlki siniflərdən fərqli olaraq tarixi-ədəbi prosesin inkişaf məntiqinə uyğun müəyyənəşdirilmiş, ədəbiyyatımızın qədim dövrdən üzü bəri inkişaf yolu izlənilmişdir. Bu pillədə ədəbiyyatımızın keçdiyi yol barəsində şagirdlərdə ümumi təsəvvürün yaradılması hədəf götürülmüşdür.

VIII sinifdə ədəbiyyatımızın qədim dövrlərdən XX əsrin əvvəllərində inkişaf yolu ədəbi-tarixi ardıcılıqla tədris olunur. Bədii əsərin təhlili, təqdimatlar, şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün, şifahi və yazılı nitqin inkişafı, monaqrafik mövzuların, ədəbiyyat nəzəriyyəsi üzrə yeni anlayışların (metafor, bədii təzad, kinayə) öyrənilməsi ön plana çəkilmişdir. Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatından, tənqidi realizm və romantizm dövrü ədəbiyyatınadək sinifdən xaric oxu materialları ilə birlikdə 16 epik əsərin öyrənilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

IX sinifdə ədəbiyyatımızın XX əsrin əvvəllərindən bugünümədə inkişaf yolunun oyrədilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Proqrama proletkültçülük və repressiya dövrü ədəbiyyatına aid nümunələrdən başlayaraq, milli-mənəvi özünüdərk dövründə ədəbiyyata dair nümunələr vasitəsi ilə bədii əsərin məzmununun və təhlilinin öyrənilməsi, sinifdən xaric oxu (3 epik əsər), layihələr üzrə təqdimatlar, nitq inkişafı (inşa, esse) formalarından məqsədyönlü istifadə nəzərdə tutulmuşdur.

Bu sinifdə tədris olunan A. Şaiqin “Anabacı”, Y. V. Cəmənzəminlinin “Zebrək qızı”, S. Hüseynin “İki həyat arasında”, Mir Cəlalin “Vətən yaraları”, M. İbrahimovun “Gələcək gün”, M. Hüseynin “Nişan üzüyü”, İ. Şıxlının “Namərd gülləsi”, İ. Hüseynovun “Zəhər”, Elçinin “Talvar”, dünya ədəbiyyatından E. Hemenqueyin “Qoca və dəniz” kimi epik

¹²³ Bakı Slavyan Universiteti, tahminasgerova@gmail.com, 050-461-22-91

əsərlərin şagirdlərin həyatı bacarıqlara yiyələnməsində, təfəkkürünün və dünyagörüşü və mənəvi aləminin formalaşmasında, onlarda mərdlik, cəsurluq, halallıq, dözümlülük, mənəvi zənginlik, ədalətlik və s.kimi keyfiyyətlərin aşılmasında rolu böyükdür.

Tam orta təhsil pilləsində (X-XI siniflər) ədəbiyyat tarixi-ədəbi prinsip əsasında tədris edilir. Proqramda icmal mövzuları, sənətkarın həyatı, yaradıcılığı ilə bağlı mövzularla yanaşı, ədəbi əsərlər, ədəbi-nəzəri məlumatlar da əks olunur. Epik növə aid əsərlər X-XI sinifdə azlıq təşkil edir.

X sinifdə qədim dövrlərdən XIX əsrin sonlarına qədər ədəbiyyatımızın ən dəyərli nümunələri öyrənilir. Dərslərdə Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı, qədim, orta, yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı və bu dövrlərdə yaşayıb-yaratmış sənətkarlar və onların yaradıcılıqlarından nümunələr ayrı-ayrı bölmələrdə verilmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından “Qazan xanın evinin yağmalandığı boy”, N. Gəncəvinin “İsgəndərnamə”, M. Füzulinin “Leyli və Məcnun”, “Koroğlu” dastanından “Həmzənin Qıratı qaçırması” qolu, M.F. Axundzadənin “Aldanmış kəvakib” əsərləri X sinif şagirdləri üçün seçilmiş epik əsərlərdir.

XI sinif üçün nəzərdə tutulmuş dərslərdə XIX əsrin sonlarından müasir dövrə qədərki ədəbiyyat öyrədilir. XI sinifdə tədris olunan ədəbiyyat özünəməxsusluğu ilə fərqlənir. Əvvəlki dövrlərdə ədəbiyyatımızda özünü göstərən milli-mənəvi dəyərlər, vətən sevgisi və s. bu dövrdə yaranmış əsərlərdə də öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin devrilməsi, sovet hakimiyyətinin yaranması, repressiya, I və II Dünya müharibələri, 60-cı illərdən siyasi-ideoloji mühitin mülayimləşməsi ədəbiyyatımıza da öz təsirini göstərdi, ədəbiyyatımız yeni mövzu və məzmunlu əsərlərlə zənginləşdi.

Bu dövrdə ədəbiyyatımızda yeni ədəbi cərəyanlar yarandı, ədəbiyyatımız forma, janr, üslub baxımından da xeyli zənginləşdi. Proqrama Ə. Cavadın “Səsli qız” poeməsindən, Mir Cəlalin “Açıq kitab” romanından, R. Rzanın “Qızılgül olmayaydı” poeməsindən, İ. Şıxlının “Dəli Kür” romanından, Ç. Aytmatovun “Gün var, əsrə bərabər” romanından parçalar daxil edilmişdir.

Epik növdə, başqa ədəbi növlərə nisbətən yazıçı daha geniş həyat lövhələri yaradır, insan xarakterini hərtərəfli təsvir edir və ümumiləşdirir. Epik əsərdə hadisə və insanlar nəqilətmə yolu ilə təsvir edilir. Belə əsərlərdə yazıçı obyektiv varlığı, həyatı daha geniş təsvir və ifadə etmək imkanına malikdir. Onları öyrənərkən diqqət yazıçının əsərdə hansı mənanı ifadə etməyə çalışdığını, əsərin həyatla əlaqəsini, əsas qəhrəmanları, əsərin dilini, yazıçının üslubunu, əsərin kompozisiya və süjetini və s. yönəldilməlidir. Bu proses əsərin məzmun və təhlilinin öyrədilməsinə həsr edilmiş dərslərdə həyata keçirilir.

Ədəbiyyat dərslərində epik əsərlərin tədrisi zamanı ilk iş əsərin məzmununun mənimsənilməsidir. Bu məqalədə əsasən əsərin məzmununun qavranılmasına diqqət yetirəcəyik. Epik əsərlərin öyrənilməsi üçün ilkin qavrama, əsərin təhlili, əsər çərçivəsindən kənara çıxma mərhələləri müəyyən olunmuşdur. Bu mərhələlər bir-biri ilə sıx bağlıdır. İlk qavrama mərhələsində əsərin məzmununun mənimsənilməsi nəzərdə tutulur. Bədii əsərlərin məzmunu dedikdə, hər şeydən əvvəl yazıçının nəyi və necə təsvir etdiyini düşünürük. Belə ki, yazıçı öz fikrini həyatdakı müxtəlif hadisələr, müxtəlif insan xarakterləri, təbiət təsvirləri ətrafında ümumiləşdirir və təbliğ etdiyi bədii lövhələri oxucusuna çatdırır. Bu mərhələdə şagirdlər əsərin mövzu və ideyası ilə tanış olurlar. Məzmun üzərində iş düzgün aparıldıqda əsərin dərk edilməsi, ideyasının oxucuya çatması asanlaşdırır, yəni təhlil üçün zəmin yaradır. Əsərin mövzusu öyrənilərkən, təhlilə aid bəzi məsələlər də müəyyənləşdirilir, müəyyən qədər təhlil işləri də aparılır. Metodist alimlərimizdən Fəxrəddin Yusifov məzmunun düzgün mənimsənilməsinin vacibliyini belə vurğulayır: “Əgər məzmun səhv anlaşılarsa, onda hansı səmərəli təhlil işindən söhbət gedə bilər? Müəllifin nə demək istədiyini təhrif etsək, onda biz nə əldə edə bilərik? Təbii ki, deyilmiş sözün arxasında gizlənən müəllif obrazına, onun bütövlüyünə, əmanətə xəyanət etmiş olarıq. Nəticədə də müəllifin demədiyi, nəzərdə tutmadığı məsələləri şagirdlərimizin düşüncəsinə yeritmiş olarıq. Belə bir prosesdə isə həm ədəbiyyatımız, həm də mənəviyyatımız itirər” [2, 235]

Məzmunun mənimsənilməsi, əsərdəki fikrin təhrif edilməməsi üçün müəllim, ilk növbədə təlim nəticələrinə baxmalı, standartlardan düzgün istifadə etməlidir. Ədəbiyyat dərslərində məzmun üzərindəki iş aşağıdakı qaydada aparılır:

- 1) Mətnin oxunması;
- 2) Məzmunun şagirdlər tərəfindən dərk olunması.

Mətnin oxusu məzmunun anlaşılmasına, lüğət üzərində işə, nitqin inkişafına və ifadəli oxu vərdişinin yaranmasına kömək edir. Məzmunun öyrənilməsi prosesində şagirdlər bədii mətndəki sözləti mənalara başa düşür, onlarda müəyyən hisslər yaranır və onlar sanki əsərdəki hadisələri yaşayırlar. Epik əsərlərinin məzmununun öyrənilməsi zamanı cürbəcür üsul və pnyomlardan istifadə edilir. Əsər haqda ümumi məlumat verilməsi, mətnin oxunması, çətin söz və ifadələrin izahı, hisslərə bölünməsi, plan tərtib edilməsi, məzmunla dair sual-cavab və s. kimi pnyomlardan bütün siniflərdə istifadə olunur. Yalnız mətnin həcmi və mürəkkəbliyi siniflər üzrə dəyişir. Əsərin həcmi böyük olduqda vaxtın məhdudluğundan onu dərslə tam oxumaq mümkün olmur. V-VII siniflərdə təqdim olunmuş bədii əsərlərin həcmi kiçik olduğundan mətnin oxunması, sonra isə şagirdlərin oxuduqlarını ümumiləşdirilməsi prosesi daha asandır. Məktəbin yuxarı pilləsində 7-ci sinifdən başlayaraq əsərlərin həcmi böyükdə məzmunun mənimsənilməsinə 2 saat vaxt ayrılır, əgər bu saatlar kifayət etməsə, müəllim əsərin müəyyən hissəsini özü nəql edə bilər.

Əsərin oxusundan əvvəl müəllim şagirdləri xəbərdar etməlidir ki, mətni hissələrə ayıraraq başlıqlar verəcəyik. Əsərin oxusundan sonra məzmunla aid sual-cavab həyata keçirilməlidir və hissələrə aid plan tərtib olunmalıdır. Bu proses şagirdlərin müstəqil düşüncə, qərar vermə bacarığını, fikri fəallığını inkişaf etdirir. Bu, əsərin məzmununun şagird tərəfindən söylənməsinə də müsbət təsir edir. Məzmunu müxtəlif formalarda nəql etmək olar. Bu da mətnin həcmindən asılıdır. Mətnin formasını saxlamaqla müfəssəl söylənilməsi əzbər öyrənməyə bənzəyir. Bu zaman mətni hissələrə parçalayıb

öyrənmək də olar. Bu, əsasən, irihəcmli əsərlərin öyrənilməsi zamanı həyata keçirilir. Əsərin öyrənilməsi zamanı mətnin formasını dəyişdirmək də olur. Bu zaman dialoqlar təhkiyəyə çevrilir, əsər kimin dilindən söylənsə dəyişdirilir və s. Məktəblərdə ən az istifadə olunan iş forması isə məzmunu yaradıcı söyləmədir. Çünki məzmunu yaradıcı söyləmə şagirdlərdən xüsusi qabiliyyət, istedad tələb edir. Mümkün olduqca bu iş formasından da istifadə etmək lazımdır. Kiçik həcmli nəsr əsərlərinin (təmsil, hekayə, əfsanə, rəvayət, lətifə və s) dərstdə bütünlüklə oxusu təşkil olunmalıdır. Böyük həcmli nəsr əsərlərinin (povest, roman, poema) isə müəyyən seçilmiş hissələrini, əsas epizodlarının oxunulması daha faydalıdır. Əsər ilk olaraq müəllim tərəfindən oxunulmalıdır. Əsərin oxusu zamanı tez-tez fasilə etmək doğru hesab edilmir. Bu uşaqların fikrini yayındırır və əsərin tam olaraq qavranılmasına mane olur. Epik əsərlərin məzmununun müəyyən cəhətlərinin öyrənilməsi hər zaman diqqət mərkəzində olmalıdır. Görülən işlər əsərin dərinə qavranılmasına xidmət etməlidir. Epik əsərlərinin məzmununun mənimsəni dərslərində müxtəlif üsul və texnikalardan istifadə olunur. Bu, işin təşkili prosesində effektivliyi verir. Ədəbiyyat dərslərində bədii əsərin məzmununun mənimsənilməsi üçün maraqlı üsullar var. Ziqzaq, proqnozlaşdırılmış oxu, fasilələrlə oxu belə üsullardandır. Bunlardan ədəbiyyat müəllimlərinin ən çox müraciət etdiyi Fasilələrlə oxu üsuludur. Əsərin həcmi geniş olanda və məzmununun öyrədilməsinə 2 saat vaxt ayrılanda, hər bir dərstdə fasiləli oxu üsuluna müraciət olunmalıdır. Bəzən müəllimlər bu cür dərslərdə birinci saat məzmun üzərində iş aparanda, əsərin qalan hissəsini evdə oxumağı tapşırırlar. Bu düzgün deyildir. İkinci saatda da bu iş davam etdirilməlidir. Fasiləli oxu ilə iş tamamlandıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsinə keçilməli və qrup tapşırıqları verilməlidir. Sonra digər dərslər mərhələlərində nəzərdə tutulan işlər yerinə yetirilməlidir.

Bu üsuldan istifadə zamanı mətni bitkin hissələrə ayıraraq həmin hissənin məzmununa uyğun suallar hazırlamaq lazımdır. Mətnin hissələrini ya müəllim, ya da oxu texnikasına yaxşı yiyələnmiş bir şagird oxuyur. Birinci hissə oxunduqdan sonra fasilə edilir və həmin hissəyə aid hazırlanmış suallar səsəndirilir.

Bütün hissələr də bu şəkildə oxunur və fasilələrdə məzmun üzrə müsahibə aparılır. Bütün cavablar diqqətlə dinlənir. Çalışmaq lazımdır ki, şagirdlər mümkün qədər çox cavab səsəndirsinlər. Müəllim onları cavablara obyektiv münasibət bildirilməyə yönləndirməlidir.

Fasiləli oxu bitdikdən sonra əsərin məzmununun öyrənilməsi üzrə iş davam etdirilməli və mütləq qrup tapşırıqları verilməlidir. Fasiləli oxu proqnozlaşdırılmış oxuya çox bənzəyir. Onları fərqləndirən ən mühüm cəhət fasiləli oxunun şifahi şəkildə və cədvəlsiz həyata keçirilməsidir.

Nümunə: VII sinif Ədəbiyyat dərslində Zahid Xəlilin “Sonuncu güllə” [3, 72]

hekayəsi 5 hissəyə ayrılmışdır. Fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə hər bir hissənin oxusu bitdikdən sonra şagirdlərə aşağıdakı suallar ünvanlana bilər:

I hissənin oxusundan sonra verilən suallar:

Hadisələr harada və nə zaman baş vermişdi?

Aeroportu qoruyan dəstənin komandiri kim idi?

Şəhərə çökmüş sükutun səbəbi nə idi?

Əlif Hacıyev mərkəzə hansı xəbərdarlığı göndərmişdi?

Bundan sonra nə olacaq?

Hekayənin bu hissəsinin adını nə qoyardınız?

II hissənin oxusundan sonra verilən suallar:

Düşmən ilk hara hücum etdi, nə üçün?

Əlif müdafiəni necə təşkil etmişdi?

Şəhər əhalisinin vəziyyəti necə idi?

Əlif sağ qalmış dəstə üzvlərinə hansı tapşırığı verdi?

Bundan sonra nə olacaq?

Hekayənin bu hissəsinin adını nə qoyardınız?

III hissənin oxusundan sonra verilən suallar:

Əlfın dəstəsi insanlara necə kömək etdi?

Şəhərdən çıxarkən Əlif hansı sarsıdıcı mənzərəni görür?

Bu mənzərə sizə nəyi xatırlatdı?

Bundan sonra nə olacaq?

Hekayənin bu hissəsinin adını nə qoyardınız?

IV hissənin oxusundan sonra verilən suallar:

Təpəyə doğru qalxan yolda Əlif nəyə diqqət edir?

Döyüş dostlarına hansı tapşırığı verir?

Əlif yaralı olarkən nə etdi?

Yaralı Əlif özünə hansı sualları verirdi?

Bundan sonra nə olacaq?

Hekayənin bu hissəsinin adını nə qoyardınız?

V hissənin oxusundan sonra verilən suallar:

Danışan ermənilərdən biri kim idi?

Əlif Akopa son zərbəsini necə vurdu?

Əlif öləndən sonra onun adı necə əbədiləşdi?
Siz olsaydınız hekayəni necə adlandırardınız?
Əsərin belə sonluqla qurtaracağını düşünürdünüzmü?
Siz olsaydınız əsəri necə tamamlayardınız və ya davam etdirərdiniz?

Bədii əsərin məzmununun mənimsənilməsinə həsr edilən dərslərdə Proqnozlaşdırılmış oxu üsulundan çox istifadə edilir. Fasiləli oxu texnikasına bənzəyir. Əsas fərqi proqnozlaşdırılmış oxunun yazılı formada və cədvəl vasitəsi ilə aparılmasıdır. Əvvəlcə mətn 3-4 bitkin hissəyə ayrılır. Hər bir hissənin oxusundan sonra məzmununa dair müsahibə aparılır və ilkin təəssürlərə əsaslanmaqla hadisələrin necə davam edəcəyini proqnozlaşdırmağa yardımçı suallar hazırlanır.

Şagirdlər hadisələrin necə davam edə biləcəyinə dair ehtimallarını təqdim olunmuş cədvəlin müvafiq sütunlarına yazırlar. Növbəti hissə oxunduqdan sonra, fasilə edilir. Bir neçə nəfərdən qeyd etdikləri ehtimallarının nə qədər doğru çıxdığı soruşulur. Sonra oxu bu qayda ilə davam etdirilir.

Dərsdə bu üsuldən istifadə etdikdən sonra əsərin məzmununun tam mənimsənilməsinə təmin etmək üçün qrup tapşırıqları verilməlidir. İş yazılı şəkildə olduğuna görə çox vaxt apardığından dərslərin planlaşdırılması zamanı bunu nəzərə almaq vacibdir.

Nümunə: VI sinifdə "Çahargah əfsanəsi" [4, 136] əfsanəsini tədris edərkən IV bitkin hissəyə bölüb proqnozlaşdırılmış oxu üsulu ilə məzmunun daha mükəmməl mənimsənilməsinə nail olmaq olar.

Mətnin hissələri və suallar	Cavablar
I hissə bitdikdən sonra verilən suallar	
Alimi sarayına dəvət edən padşaha alim necə cavab verir?	
Alimin dikbaşlığına qəzəblənən padşah nə edir?	
Vəzirin niyyəti nə idi?	
Sizcə bundan sonra hadisələr necə davam edəcək?	
Nə üçün belə düşünürsünüz?	
Nə baş verdi?	
Bu hadisələr sizə hansı nağılı xatırlatdı?	
II hissə bitdikdən sonra verilən suallar	
Vəzirin alimə sualı nə oldu?	
Alim suala necə cavab verdi?	
Padşah və vəzirə niyə başqa suallar vermədilər?	
Sizcə bundan sonra hadisələr necə davam edəcək?	
Nə üçün belə düşünürsünüz?	
Nə baş verdi?	
Bu hadisələr sizə hansı nağılı xatırlatdı?	
III hissə bitdikdən sonra verilən suallar	
Alimi nə üçün başqa ölkəyə göndərmək istədilər?	
Alim karvanın başçısına nə təklif etdi?	
Dəvələrin boynundakı zınqrovların yerini dəyişən alim nəyə nail oldu?	
Sizcə bundan sonra hadisələr necə davam edəcək?	
Nə üçün belə düşünürsünüz?	
Nə baş verdi?	
Bu hadisələr sizə hansı nağılı xatırlatdı?	
IV hissə bitdikdən sonra verilən suallar	
Alimi tapa bilməyən padşah nə əmr etdi?	
Athılar nə üçün alimi geri qaytara bilmədilər?	
Əsər şifahi xalq ədəbiyyatının hansı janrındadır?	

Əsərin oxusu həyata keçirildikdən sonra müəyyən istiqamətverici suallardan və tapşırıqlardan istifadə edilir. Bu suallar və tapşırıqlar əsərin necə qavranılmasını daşıyır: - Əsər xoşunuza gəldimi? - Ən çox hansı epizod yadınızda qaldı? - Əsər sizdə necə təəssürat yaratdı? və s. Görülən bütün bu işlər əsərin dərinlən qavranılmasına xidmət etməlidir.

Nəsr əsərlərinin məzmununun öyrənilməsində lüğət üzrə iş aparılması da çox önəmlidir. Bu proses əsərin oxusundan əvvəl və oxu zamanı təşkil oluna bilər. İrihəcmli əsərlərdə aydın olmayan sözlərin mənası oxu prosesi zamanı müəyyənləşdirilməlidir. Çünki sonradan verilən izah məzmununun anlaşılmasına səbəb ola bilər. Kiçik həcmli əsərlərdə isə tanış olmayan sözlərin izahı, əsasən, oxudan əvvəl həyata keçirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://www.kurikulum.az/images/kurikulumTam/edebiyat.pdf>
2. Yusifov Fəxrəddin Ədəbiyyatın tədrisi metodikası Dərslik. Bakı, 2017, 304 s.
3. Ədəbiyyat. 6-cı sinif. (2018). Dərslik. Bakı, Təhsil Nəşriyyat Poliqrafiya, 240 s.
4. Ədəbiyyat. 7-ci sinif. (2018). Dərslik. Bakı, Bakınəşr, 208 s.

Açar sözlər: ədəbiyyat, epik növ, ədəbiyyat kurikulumu, məzmun üzərində iş, üsul və texnikalar

Ключевые слова: литература, эпические типы, учебная программа по литературе, работа над содержанием, методы и приемы

Keywords: literature, epic types, educational program on literature, work on content, methods and techniques

XÜLASƏ

Məqalədə epik əsərlərin ədəbiyyat kurikulumunda tutduğu yer və öyrədilməsi metodikasının ümumi cəhətləri ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üzrə ardıcılıqla araşdırılmışdır. Epik əsərlərin məzmununun öyrədilməsinin xarakterik xüsusiyyətləri, belə dərslərdə istifadə olunan üsul və texnikalar da nümunələrlə verilmişdir.

Müəllif belə qənaətə gəlir ki, ədəbi növlərdən olan epik növə aid əsərlər vasitəsilə şagirdlərə real həyat haqqında düzgün məlumat vermək daha əlverişlidir. Onların milli-mənəvi xüsusiyyətlərinin formalaşması, əqli təfəkkürlərinin inkişafı üçün epik əsərlərin öyrədilməsinin rolu mühümdür.

ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ЭПИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ЛИТЕРАТУРЫ (На материалах v-xi классов)

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается место эпических произведений в учебной программе по литературе и общие особенности методики обучения в V-XI классах общеобразовательных школ. Также на примерах приведены характерные особенности обучения содержанию эпических произведений, методы и приемы, используемые на таких уроках.

Автор приходит к выводу, что точные сведения о реальной жизни учащимся удобнее давать через произведения эпического типа литературных жанров. Роль обучения эпическим произведениям важна для формирования их национальных и духовных особенностей, развития их мыслительного мышления.

FEATURES OF EXPLORATION OF EPICAL PRODUCTS IN THE TEACHING OF LITERATURE (On materials of v-xi classes)

SUMMARY

The article examines the place of epic works in the literature curriculum and general features of teaching methods for V-XI grades of secondary schools. The characteristic features of teaching the content of epic works and the methods and techniques used in such lessons are also given with examples.

The author concludes that it is more convenient to provide students with accurate information about real life through works of the epic type of literary genres. The role of teaching epic works is important for the formation of their national and spiritual characteristics, the development of their mental thinking.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova